

чей силы можно было бы расширить масштабы переработки собственного сырья, изготовления из него продукции как для внутренних потребностей, так и для поставок на мировой рынок.

Повышение уровня экономического сотрудничества между странами СНГ, в частности решение проблем, связанных с регулированием финансовых и платежно-расчетных отношений, проведением согласованной промышленной политики, формированием зоны свободной торговли, созданием общего аграрного рынка и общего транспортного пространства, при соблюдении взаимных интересов и более полном использовании рыночных стимулов могло бы снять многие преграды на пути построения гармонически совершенного, социально и экономически сбалансированного общехозяйственного пространства.

Источники и литература

1. Экономика России: XXI век. – № 12.
2. Хорошковский В. Механизм введения и оптимального функционирования зоны свободной торговли между странами-участницами СНГ // Материалы Международного научного симпозиума «Механизм введения и оптимального функционирования зоны свободной торговли между странами-участницами СНГ» (15–18 августа 2003, г. Ялта).
3. Аналитика Исполнительного комитета СНГ // www.cis.solo.by/analit/doclad/ana_doclad_001.shtml.
4. Соглашение о создании Зоны свободной торговли от 15 апреля 1994 г.
5. Протокол о внесении изменений и дополнений к Соглашению о создании зоны свободной торговли от 2 апреля 1999 г.

Наливайченко С.П.

СУЧАСНІ ОБ'ЄКТИВНІ ОСНОВИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ УКРАЇНИ

Вступ.

Дипломатичне визнання молоді Української держави більшістю країн світу прискорює й урізноманітнює розвиток її зовнішньоекономічних відносин. Однаковою мірою це стосується як молодих незалежних країн, що утворилися на основі колишнього СРСР і переходять до ринкового типу відносин, так і держав розвинутої ринкової економіки та країн, що розвиваються.

Об'єктивна необхідність інтеграції України у світове господарство і розвитку її міжнародних відносин безпосередньо впливає передусім з потреб використання у національній системі відтворення міжнародного поділу праці для прискорення переходу до ринкової економіки країни з метою її розвитку і зростання багатства суспільства. Така необхідність сприяє формуванню ефективної структури економіки країни [1, 2, 3].

Зовнішньоекономічні зв'язки в процесі інтеграції України у світове господарство охоплюють також комплекс екологічних проблем, що розв'язуються спільними зусиллями. Нарешті, розвиток зовнішньоекономічних відносин відкриває додаткові можливості у створенні належних умов для задоволення життєвих потреб народу України.

Постановка задачі.

Поряд з об'єктивною необхідністю інтеграції України у світове господарство та розвитку її зовнішньоекономічних відносин існують і об'єктивні можливості для таких процесів. До них насамперед належить економічний потенціал нашої країни, що дає підставу для належної участі у міжнародному поділі праці. Поеднання об'єктивної необхідності та об'єктивних можливостей входження України у світове господарство робить цей процес закономірним.

Об'єктивною можливістю для інтеграції у світове господарство є вироблення механізму зовнішньоекономічних зв'язків, по-перше, на макrorівні – загальнодержавному; по-друге, на мікрорівні підприємств; по-третє, на глобальному та регіональному макrorівнях через участь у спеціалізованих і багатопільових економічних міжнародних організаціях ООН і регіональних економічних об'єднаннях типу Чорноморської зони співробітництва.

Нерозвинутість ринкових відносин і форм господарювання в Україні посилює необхідність значного підвищення економічної культури населення та ділової етики підприємців, оволодіння принципово новою культурою ринку, високим професіоналізмом поряд з такими поняттями, як честь, достоїнність порядності, які знадобляться Україні для визнання її розвинутими країнами як рівноправного партнера.

Особливості об'єктивних основ зовнішньоекономічних зв'язків України пояснюються насамперед тривалою відсутністю національної державності та можливості провадити незалежну економічну політику.

Результати.

Відомо, що енергетичне самозабезпечення є однією з головних умов незалежності. Досягти його Україна може, якщо візьме курс на модернізацію наявних і спорудження нових сучасних екологічно чистих вугільних та газотурбінних електростанцій, на розвиток власного енергетичного машино – та котлобудування, скориставшись вітчизняними науковими здобутками й досягненнями високорозвинутих країн. Без розвитку відповідних форм зовнішньоекономічних відносин зробити це практично неможливо.

В умовах формування сучасної моделі міжнародного поділу праці (МПП), основу якої має становити якісно оновлена технологічна база виробництва, Україна повинна поступово, цілеспрямовано розв'язувати проблеми ефективної участі у МПП, використовуючи зовнішньоекономічні зв'язки для реалізації національних економічних інтересів. Україна має як природні, історичні, так і техніко-економічні, соціально-економічні, організаційно-економічні основи для участі в МПП. Слід зауважити, що в геологічному і гідрогеологічному аспектах теорія України слабо вивчена, зокрема її глибинну будову досліджено приблизно лише на 10 відсотках території.

З історичних джерел відомо, що організовані суспільства, які існували на нинішній території України, завжди підтримували економічні зв'язки із зовнішнім світом. Тож з огляду на власні культурні та історичні традиції Україна має всі можливості для того, щоб стати рівноправним членом європейської спільноти. Рівень розвитку продуктивних сил є одним з тих техніко-економічних чинників, які найбільше сприяють активній участі України у сучасному МПП. Видобуток залізної руди, вугілля, виробництво сталі, чавуну, мінеральних добрив, цементу, електроенергії, цукру, тракторів і металоріжучих верстатів становлять значний економічний потенціал нашої країни. За кількісними характеристиками і потужностями продуктивних сил Україна може бути гідним партнером у світових економічних зв'язках. Наявний науково-технічний потенціал дасть змогу Україні за сприятливих умов втримати передові позиції у світовій науці з цілого ряду науково-технічних напрямів і, найголовніше, провадити незалежну економічну політику на включення в систему світових господарських зв'язків.

Організаційно-економічні чинники включення України в систему сучасного МПП за своїм змістом відображають ступінь розвитку процесів концентрації, спеціалізації, кооперації й комбінування виробництва (за участю української сторони) на рівні міжнародних економічних зв'язків. Створення виробництв з випуску всіх нових видів продукції не завжди доцільне в межах однієї країни. Одним з найважливіших критеріїв реалізації економічних інтересів країни – суб'єкта МПП є забезпечення високої економічної ефективності галузей її національної економіки, мінімізація витрат суспільної праці. Спеціалізація та кооперація характеризують економічно доцільну й раціональну організацію (територіальну, регіональну, галузеву тощо) суспільних продуктивних сил. Разом з тим є певні обмеження у розвитку процесів концентрації та спеціалізації. Відомо, що надмірна концентрація зусиль на розвитку однієї-двох галузей, зорієнтованих на експорт, зумовлює вразливість національної економіки та її сильну залежність як від світового ринку, так і від конкретної країни-партнера. Так, у колишньому СРСР більше 80 відсотків промислового виробництва України не мало на її території завершеного технологічного циклу, що зробило Україну залежною від стану її зовнішньоекономічних зв'язків.

Характер накопиченого виробничого потенціалу, спеціалізація, що склалася, з її орієнтацією на фондоемні види продукції вимагають значних інвестицій у базові галузі економіки України на відшкодування та якісне оновлення фондів [4]. За такої ситуації структурна трансформація економіки України перетворюється у найважливішу умову для інтеграції у світову економіку і визначення її місця в системі МПП. На міжнародному рівні вплив соціально-економічних чинників країн-партнерів визначається їх адекватністю та відповідністю загальносвітовим тенденціям.

У сучасному взаємозалежному світі розвиток соціально-економічних чинників МПП нівелює їхні відмінності в окремих національних господарствах, і цей факт дослідники пов'язують з формуванням однотипної за своїм соціально-економічним змістом системи світового господарства [5]. Утверджуються ринкові методи господарювання, активізується державне регулювання певних напрямів розвитку економіки, виявляється соціальна спрямованість її тощо. Такі процеси зумовлюють, по-перше, подібність змісту економічних базисів більшості країн, що беруть участь у МПП; по-друге, природний поділ праці між країнами з урахуванням не тільки їхніх національних економічних інтересів, а й інтересів світового співтовариства в цілому.

Єдиний народногосподарський комплекс колишнього СРСР видавався за такий, що забезпечує переваги для всіх республік – незалежність від коливань кон'юнктури світового ринку, планомірність і взаємовигідність. Мав поширення міф про високий ступінь кооперації між республіками. Насправді ввезення-вивезення товарів коливалося в межах від 12 відсотків в Росії до 30 відсотків у Вірменії [6]. Державно-монопольна структура зовнішньої торгівлі колишнього СРСР, переважно сировинний характер експорту, негнучкий відомчий підхід до імпорту були вкрай несприятливими передусім для тих республік, економіка яких не так сильно залежала від міжреспубліканських поставок і які володіли експортним потенціалом. Етапною правовою основою для розширення зовнішньоекономічних зв'язків незалежної України стали Декларація про державний суверенітет України (16 липня 1990 р.), Акт проголошення незалежності України (24 серпня 1991р.) і, нарешті, Конституція України (28 червня 1996 р.). Серед спеціальних законів з питань економіки слід відзначити Закони України про економічну самостійність (3 серпня 1990 р.); про зовнішньоекономічну діяльність (16 квітня 1991 р.); про створення державного експортно-імпортного банку (3 січня 1992 р.); про іноземні інвестиції (13 березня 1992 р.), Декрет Кабінету Міністрів України „Про режим іноземного інвестування” (20 травня 1993 р.); Закон України про промислово-фінансові групи в Україні (21 листопада 1995 р.); про режим іноземного інвестування (19 березня 1996 р.); про захист від недобросовісної конкуренції (7 червня 1996 р.) та інші законодавчі та нормотворчі акти. Важливими правовими документами щодо створення механізму зовнішньоекономічних зв'язків України стали договори та угоди з молодими незалежними державами, що утворилися на території колишнього СРСР, та багатьма країнами Європи, Північної й Південної Америки, Азії, Африки.

З колишніми республіками СРСР Україна провадить переговори щодо розв'язання економічних і фінансових проблем, питань паливно-енергетичного комплексу, транспорту і зв'язку, правонаступництва новостворених держав. Водночас основою розширення економічного простору є горизонтальні зв'язки між безпосередніми виробниками товарів, а також між державами. При цьому тільки за умови безмежності економічного простору складаються ефективні господарські зв'язки. До того ж стабілізація економіки, радикальні зміни інституціональних структур, збалансованість товарної та грошової маси більше ймовірно, якщо їх провадити в масштабах держав. Між процесами введення вільних цін, децентралізації системи прийняття рішень і фінансовою дисципліною існує найтісніший зв'язок, який і зумовлює формування внутрішніх ринків молодих держав, що є передумовою створення справді ринкового міждержавного середовища. Для України важливими є двосторонні угоди і договори з державами – колишніми республіками СРСР. За цими угодами держави мають надавати своїм підприємствам можливість самим встановлювати господарські зв'язки, обумовлювати порядок розрахунків, форми матеріальної відповідальності за виконання поставок. Загалом угоди мають виробляти економічний механізм реалізації інтересів України та її партнерів.

Процес формування національних грошових систем країни, що входили до колишнього Союзу РСР, породив об'єктивну необхідність і водночас створює можливість фундації міждержавної валютної угоди, яка б стала інституціональною ланкою налагодження цивілізованих та рівноправних валютних відносин. Перехід у розрахунках на ВКВ поставив питання про нову організацію співробітництва. Вихід на прямі економічні зв'язки між підприємствами поглибив, але вже на новій основі, торговельні зв'язки, бо торгувати повинні товаровиробники. Проте сьогодні потрібний певний перехідний період, протягом якого у взаєморозрахунках за товари та послуги сторони мають виходити з цін світового ринку, а для погашення заборгованостей, що виникатимуть, надавати одна одній довгострокові кредити на пільгових умовах. У процесі створення нових основ співробітництва важливо не тільки не допустити неконтрольованого розпаду кооперативних зв'язків, а й знайти нових партнерів (адже нерентабельні підприємства і неконкурентоспроможна продукція випадуть з усталених господарських зв'язків), спрогнозувати кон'юнктуру товарообміну з метою створення економіки відкритого типу, інтегрованої в європейський і світовий економічний простір.

Розробка і послідовне втілення в життя єдиної національної геополітичної стратегії сприятиме оновленню на економічній основі старих виробничих зв'язків України і розширенню прямої участі її в системі економічних і політичних стосунків на глобальному рівні. Колишні зв'язки України зі східноєвропейськими країнами відбивали лише міждержавний обмін продукцією. Перехід до вільної торгівлі на основі світових цін і конвертованої валюти впливає з курсу країн Східної Європи й України на переведення економіки на ринкові рейки і ставить розв'язання всіх проблем взаємних зв'язків у залежність від економічного інтересу [7]. На наш погляд, спочатку існують два взаємозалежних сегменти. По-перше, це визначення параметрів співробітництва на міждержавній основі через погодження між урядами контингентів взаємних поставок. Це мають бути форми торгівлі, насамперед стратегічними товарами (металом, газом, нафтою тощо), форми, пов'язані з централізованими рішеннями. Міждержавні розрахунки мають вестися за валютним клірингом, проте сальдо

розрахунків, якщо воно утворюватиметься, слід погашати за домовленістю сторін (валютними товарами або ВКВ). По-друге, це розвиток відносин на рівні прямих зв'язків підприємств, об'єднань, кооперативів, бірж, асоціацій, консорціумів, спілок тощо. Перехід до подібних відносин можливий за умови поступового звуження сфери дії державних органів у визначенні взаємних поставок і надання свободи підприємницької діяльності виробничим ланкам. Останні повинні погоджувати не лише предмет співробітництва, а й сферу ціноутворення, поставок, кредитів, інші фінансові питання. Широкий вихід товаровиробників на ринок, наповнення його товарною масою створять передумови для функціонування східноєвропейської зони вільної торгівлі. Очевидно, що в розрахунках застосовуватимуться не тільки ВКВ, а й національні валюти країн-партнерів. Коли будуть встановлені реальні курси національних валют і введене часткова, а потім і повна конвертованість їх, тоді зросте потреба в створенні спільних банків, які збалансують торговельні операції між партнерами. Одні лише бартерні операції та компенсаційна торгівля, навіть якщо вони й відповідатимуть інтересам України, обмежуватимуть можливості співробітництва. Отже, перехід України на нові умови господарювання і форми зовнішньоекономічних зв'язків сприятиме зміцненню зони взаємного економічного тяжіння східноєвропейських держав і України.

Співвідношення згаданих вище сегментів складаються для країн – партнерів по-різному, залежно від прийнятих систем господарського управління, їхньої спроможності засвоювати нові форми співробітництва. Цілком ймовірно, що практика породжуватиме й інші сегменти. Спочатку за нових умов центр ваги перемістився на двосторонні зв'язки. Якщо Україна прийме відповідне законодавство, можливі й нові напрями взаємного співробітництва. Йдеться про інвестиційну сферу, створення спільних підприємств за кордоном, особливо в прикордонній смузі, спільну діяльність на ринках третіх держав, оскільки угорські, польські, чеські, словацькі фірми вже завоювали там певні позиції. Щодо розвитку торгівлі та інших форм зовнішньоекономічних зв'язків України з державами розвинутої ринкової економіки та країнами, що розвиваються, доцільно було б спрогнозувати платіжний баланс нашої країни, беручи до уваги залежність від імпорту з третіх держав, що входили до складу колишнього СРСР, сальдо в міждержавному обміні з ними та експортний потенціал. При цьому динаміка платіжного балансу України залежатиме, по-перше, від створення умов для поступового, без різних соціальних потрясінь, розв'язання проблем виробництва, що працюють на привізній сировині, і від спроможності самих товаровиробників перепрофілювати виробництво, наприклад диверсифікацією, щоб позбутися вузької галузевої спеціалізації, по-друге, від власних матеріальних і золотого запасів та резервів ВКВ; по-третє, від співвідношення курсів національних валют, що залежатиме, в свою чергу, не тільки від емісійної політики Національного банку та товарного наповнення споживчого ринку, а й від глибини економічної реформи в Україні.

Розробка програм стабілізації й розвитку зовнішньоекономічних зв'язків повинна включати оцінку можливостей сучасного експортного потенціалу України і першочергових, так званих критичних імпортних потреб. У цьому контексті заснування й функціонування спільних підприємств вбачаються більш надійною формою, ніж створення спільних економічних зон. З урахуванням потреб наших партнерів за кордоном та можливостей диференційованого стимулювання тих виробництв, що становитимуть основу експортного сектора економіки України, доцільно було б ширше заохочувати вкладення іноземного капіталу у вже існуючі господарські об'єкти. При цьому слід брати до уваги, що іноземний капітал віддає перевагу організаційно-економічним відносинам високого рівня, а не лібералізації умов для залучення іноземних інвестицій. Подібні форми економічних відносин сприяли б запровадженню у виробництво сучасних технологій, надали б імпульс прогресивним зрушенням у господарській структурі України, забезпечили б вихід на світовий ринок з конкурентоспроможною продукцією. Що стосується контролю іноземних інвесторів, то диференційований підхід до оподаткування і видавання ліцензій, контроль за додержанням санітарних та інших умов, створення національного агентства сприяння залученню іноземних інвестицій та інші заходи, успішно застосовувані у цивілізованих країнах світу, прийнятні і для України.

Виводи.

Сприятливе географічне розташування, значний потенціал обробної промисловості й перспективний експорт сільськогосподарської продукції слід враховувати під час розробки програми стабілізації та розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України. Треба також враховувати, що:

1) торгівлю готовою продукцією на світовому ринку витісняє обмін науково-технічними досягненнями; 2) частка взаємного обміну деталями, компонентами, вузлами у міжнародній торгівлі зростає; 3) матеріально-технічне забезпечення виробництва фірми не обмежується національним ринком. Отже, одним із стратегічних напрямів доцільно передбачити пріоритетне залучення іноземного капіталу до науково-технічної та виробничої кооперації, взаємовигідного обміну на ліцензійній основі винаходами, розробками, ноу-хау, промисловими зразками тощо. Успішний розвиток зовнішньоекономічних зв'язків має ґрунтуватися передусім на кординальних змінах у структурі національної економіки України.

Джерела та література

1. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) „Шляхом Європейської інтеграції (Гальчинський А.С., Геєць В.М. та ін.). – К., ІІЦ Госкомстата України. – С. 36–45.
2. Будзин Б. Менеджмент в Україні: сучасність і перспективи. –К., „Основи”, 2001.
3. Ойкен В. Основные принципы экономической политики. –М., «Прогресс», 1995.
4. Україна – Європейський Союз: зовнішньоекономічна діяльність і перспективи співробітництва. – Київ, 1995.
5. Лессер Б., Бондарчук І., Борисенко З. (та ін.) Корпоративне управління в Україні в сучасних умовах. – К., 2004.
6. Стиглиц Дж. Экономика государственного сектора. – М., Изд-во Моск. ун-та, 1997.
7. Гіл, Чарлз В.Л. Міжнародний бізнес: Конкуренція на глобальному ринку (пер.з англ.). – К.: “Основи”, 2001. – С. 230.

Осипов Ю.М.

РОССИЙСКИЙ ПУТЬ В XXI ВЕКЕ

1. Российский путь в XXI веке, или иначе – судьба России, определяется в значительной мере тем состоянием-положением, в котором Россия находится сегодня, а это сегодня в свою очередь, определяется измененческими процессами 1990-х годов, которые заставили Россию, с одной стороны, глобально открыться, а с другой – превратиться в страну-вспять, т. е. в страну, которая тотально уходит (субъектно, государственно, хозяйственно, пространственно, исторически, идейно, культурно, цивилизационно, даже конструкционно). Россия, благодаря инициативе и усилиям правящей элиты, захотевшей раз и навсегда обогатиться по-человечески и войти в передовую мировую элиту на равных (или почти на равных), была подвергнута всестороннему разрушению, хаотизации и криминализации, разумеется, не абсолютным и не окончательным, ибо Россия должна была вынести на своих плечах нежданно-негаданно образовавшуюся элиту нового ти-